

РЕЦЕНЗИЯ

за участието на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева, единствен кандидат в обявения за нуждите на Секцията по история на българския език в Института за български език „Проф. д-р Любомир Андрейчин“ конкурс за заемане на академична длъжност „доцент“ в ПН 2.1. Български език (История на българския език)

от проф. д-р Владислав Миланов – Катедра по български език на СУ „Свети Климент Охридски“

Данни за конкурса

Конкурсът за доцент по история на българския език е обявен в Държавен вестник бр. 33 от 03.04.2026 г. Назначен съм за външен член на научното жури със Заповед № РД-09-36 от 01.06.2026 г. на директора на Института за български език „Проф. д-р Любомир Андрейчин“ проф. д-р Светла Коева. Единствен кандидат за участие в конкурса е гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева, утвърден изследовател в сферата на историческата и съвременната лингвистика, чиито трудове са разпознаваеми както в България, така и в чужбина.

Кратки сведения за кандидата

Магдалена Абаджиева е родена през 1978 г. в гр. Русе. През 2002 г. завършва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. През 2013 г. издава дебютната си стихосбирка „Излекувана забрава“. През 2015 г. излиза от печат нейната втора книга със стихове „Между две секунди“. Доктор е по български език. През 2017 г. защитава дисертация на тема „Павликянската книжнина от XVIII в. в историята на българския език“. Работи като последователно като асистент и главен асистент към момента в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (БАН), в Секцията по история на българския език. Специализирала е в Рим (Италия) и Любляна (Словения). Многократно е изнасяла лекции по история на българския език пред студентите българисти и пред студентите историци, като участието ѝ винаги предизвиква интереса на студентите и поражда сериозни дискусии по исторически и по актуални теми на българския език. Член е на редакционната колегия на списание „Българска реч“. Владее английски и италиански език. Позволявам си да споделя по-разнообразните прояви на д-р Абаджиева, защото именно това разширява хоризонтите на научно-творческото ѝ присъствие, като очертава параметрите на широко скроен филолог, който с лекота може да създава през силата на думите светове на поезията и със същата сила като учен може да подрежда тези светове в научна парадигма. Тук е важно да отбележа също, че в лицето на Магдалена Абаджиева науката за езика пресреща своя най-съвременен подход при наблюдението и анализа на лингвистичните явления чрез поставянето им в контекста на диахронните и на синхронните езикови описания.

Анализ на представените материали

Представеният за участието в конкурса комплект от документи напълно отговаря на изискванията на Закона за академичното развитие и академичния състав и на правилника му за прилагане в Института за български език. Главен асистент Магдалена Абаджиева е изпълнила минималните национални изисквания и дори надхвърля многократно заложеното в тях. Това ми позволява да отбележа, че тя е подготвена и към настоящия момент за следващото стъпало в академичното развитие. Нейната деликатност и скромността ѝ като присъствие в научния живот вероятно определят закъснялото обявяване на този конкурс. Справката за научните трудове, с които тя се явява за участие, показва не само пред рецензентите, а пред българската и не само българската научна общност, мащаба на нейните научни постижения. Не може да не се отбележи, че трудовете ѝ, посветени на банатската общност и на банатската книжнина, са не просто научни описания с най-висока стойност, а са мисия, присъща на онези български езиковеди, които търсеха и описваха проявите на езика ни в различни общности. Това е мисия, която Магдалена Абаджиева и като ръководител на проект, финансиран от Фонда за научни изследвания към Министерството на образованието и науката, е изпълнила със смисъл и със съдържание.

В конкурса за доцент д-р Абаджиева участва с хабилитационен труд, с една монография, която не е представена като хабилитационен труд, с една христоматия и 27 научни статии, публикувани в различни по формат и индексирани списания; приложена е справка и за участието в 17 научни форуми. Тук не е толкова важна количествената характеристика, макар че и тя е повече от представителна, а подборът на сериозни и значими изследователски теми, към които авторката е приложила дълбочината на своите знания, но и със своята отговорност пред актуалните за езиковедата въпроси, които пресрещат сложните отношения между езика и нацията, историята и синхронията.

Научна оценка на трудовете

I. Хабилитационен труд

1. Абаджиева, М. Книжнината на българите католици от XIX век и банатската книжнина. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024, 168 с. ISBN 978-619-245-402-9. [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(80\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(80))

Трудът на д-р Абаджиева е изключително сериозна научна разработка, която поставя като обект на изследователския интерес книжнината на българските католици от Банат. Анализът на отделните равнища показва дълбочина на наблюденията и обобщенията и дори само този труд да беше представила за участие в конкурса кандидатката щеше да надхвърли многократно изискванията за присъждането на академичната степен. Налице е оригинален труд, разработен с безспорна методология, която ще бъде основа и за бъдещи научни изследвания, посветени на тази проблематика.

Разглеждането на отделните глави на монографията ясно показва нейната последователна концептуална структура, логическа последователност и стремеж към цялостно осветляване на книжовната традиция на българите католици през XVII–XIX

век. Авторката не само систематизира натрупаните до момента научни знания, но и предлага нови интерпретации и аргументирани изводи, които разширяват представите за развитието на тази специфична книжовна традиция.

В първата глава, както коректно отбелязва и самата авторка, е направен подробен и хронологически издържан преглед на основните научни изследвания, посветени на книжнината на българите католици, създавана на латински, „илирийски“ и новобългарски език през XVII–XIX век. Този обзор не изпълнява единствено информативна функция, а очертава степента на научната разработеност на проблема, проследява развитието на изследователския интерес към темата и създава необходимата основа за последващите наблюдения и анализи.

Втората глава съдържа едно от най-съществените теоретични обобщения в труда. В нея са систематизирани и критически анализирани досегашните опити за периодизация на книжнината на българите католици, като различните концепции са убедително групирани според критериите, върху които са изградени. Особено ценен принос представлява извеждането на отличителна особеност, която досега не е била ясно формулирана в научната литература и която обособява книжнината на българите католици след втората половина на XVIII век като самостоятелен етап в нейното развитие. Това наблюдение не само допълва съществуващите периодизационни модели, но и открива нови възможности за интерпретация на книжовния процес, поради което с основание може да бъде определено като един от безспорните научни приноси на монографията.

В третата глава авторката насочва вниманието си към няколко ръкописа с предисловия, чрез които убедително проследява една ясно очертана тенденция в книжовната практика през втората половина на XVIII и XIX век. Анализът показва, че все по-често се създават сборници, предназначени за конкретни лица или общности, като тяхната практическа и духовна насоченост е допълнително аргументирана чрез специално написани предисловия. Именно тези текстове разкриват отношението към книгата като средство за нравствено усъвършенстване, религиозно възпитание и съхраняване на общностната памет, което придава на разгледаните ръкописи значима културноисторическа стойност.

Напълно закономерно в четвъртата глава е разгледана връзката между ръкописната книга на българите католици от XIX век и всекидневния живот. Чрез анализа на два особено ценни извора – ръкопис НБКМ 1308 и новооткритата нотариална книга на отец Едуардо от Торино – авторката убедително показва как религиозната практика, социалните отношения и битовата култура се преплитат в ежедневието на българските католици. Представените материали разкриват сложното взаимодействие между различните културни пластове, които изграждат духовния и обществен облик на общността, и демонстрират възможностите на ръкописното наследство като ценен исторически и културен извор.

Особено значима е петата глава, в която е осъществен задълбочен графико-правописен анализ. На основата на богат и разнообразен езиков материал авторката убедително доказва, че след втората половина на XVIII век може да се говори за формирана и относително устойчива правописна традиция в книжнината на българите католици. Проследена е приемствеността между отделните книжовници и текстове, като

ясно се откроява съществуването на общи принципи, възприети и доразвити от следващите поколения автори. Този извод има важно значение както за историята на българския книжовен език, така и за изследването на регионалните книжовни практики.

В шестата глава д-р Абаджиева разширява наблюденията си, като съпоставя графико-правописната система на Яко Яковски с банатската книжовна норма. Анализът убедително показва, че през XIX век в печатната книжнина на католиците от южните български земи се установява втори, значително по-сложен тип правопис, ярко представен в изданието „*Nauka kristianska za kristianete od Filibelskata darxiava*“ (Рим, 1844). Авторката аргументирано доказва, че този правописен модел се различава съществено от по-ранната традиция, развивана в ръкописната книжнина и в книгите на капуцинските мисионери, работили сред българските католици в Пловдивско. Особено ценни са наблюденията върху стремежа за по-прецизно графично представяне на фонетичните особености на езика – разграничаването на ударени и неударени гласни, отбелязването на фонемата *ъ* и специфичното широко *е*, характерно за павликянския говор. По този начин авторката убедително разкрива разнообразието и вътрешната динамика на правописните практики в рамките на католическата книжовна традиция.

В седмата глава са представени фонетичните особености в книжнината на българите католици от XIX век. Изследването е съсредоточено върху онези езикови явления, които се срещат най-често и могат да бъдат определени като типологично най-характерни за разглежданата традиция. Анализът се отличава с прецизност и последователност, като представените наблюдения допълват предходните графико-правописни изследвания и изграждат по-пълна картина на езиковия облик на католическата книжнина.

Заклучителната, осма глава, озаглавена „Лексикални данни за приемственост в книжнината на българите католици от Банат и българите католици в южните български земи“, закономерно обединява предходните наблюдения и ги извежда към по-широки обобщения. Чрез внимателно подбрани лексикални данни авторката убедително доказва приемствеността между двете книжовни традиции и аргументира тезата, че банатските българи следва да бъдат разглеждани като органична част от общото развитие на българската католическа книжнина. По този начин се очертава културно и езиково наследство с далеч по-широки граници, отколкото традиционно се приема, а монографията допринася съществено за по-пълното разбиране на неговото място в историята на българската книжовност.

В своята цялост монографията впечатлява с ясната си композиция, последователно изградена методология и задълбочен анализ на богат изворов материал. Отделните глави се допълват взаимно и изграждат цялостна картина на книжовната традиция на българите католици, като съчетават езиковедски, текстологически, исторически и културологични наблюдения. Направените изводи са аргументирани и убедителни, а предложените нови интерпретации разширяват съществуващите научни представи и откриват перспективи за бъдещи изследвания. Поради това монографията може да бъде определена като значим принос както към историята на българската книжовност, така и към изследванията върху културното наследство на българската католическа общност.

След подробното разглеждане на съдържанието на монографията може да се направи изводът, че трудът се отличава с ясно изградена научна концепция, последователна методология и висока степен на аргументираност на направените наблюдения и изводи. Авторката съчетава исторически, филологически, езиковедски и текстологически подходи, които ѝ позволяват да разгледа книжнината на българите католици не като съвкупност от отделни паметници, а като цялостна книжовна традиция със собствена вътрешна логика на развитие, приемственост и специфични особености. Именно този комплексен подход представлява едно от най-съществените достойнства на изследването, тъй като преодолява ограничените интерпретации, при които отделните ръкописи и печатни книги са били разглеждани изолирано.

Методологически особено убедително е съчетаването на езиковия анализ с културноисторическия контекст. Графико-правописните, фонетичните и лексикалните наблюдения не се разглеждат като самоцелни описания, а последователно се използват за изясняване на по-широки въпроси, свързани с развитието на книжовната традиция, с приемствеността между отделните книжовни средища и с формирането на устойчива писмена практика сред българите католици. По този начин езиковите факти се превръщат в надеждна основа за исторически и културни обобщения, което придава на изследването необходимата научна задълбоченост и убедителност.

Безспорно достойнство на монографията е и внимателната работа с първоизворите. Анализът се основава върху богат ръкописен и старопечатен материал, като част от разглежданите паметници досега не са били обект на самостоятелно и цялостно научно изследване. Особено ценна е интерпретацията на новооткритата нотариална книга на отец Едуардо от Торино, която разширява познанията ни както за книжовната дейност на българите католици, така и за тяхното всекидневие, социални отношения и духовен живот. В този смисъл трудът има не само езиковедска, но и съществена извороведска стойност, тъй като въвежда в научно обращение и осмисля материали с важно значение за бъдещите исторически, филологически и културологични изследвания.

Сред основните научни приноси следва да бъдат откритите критическото преосмисляне на досегашните периодизации на книжнината на българите католици, аргументираното извеждане на нов разграничителен белег в развитието на тази книжовна традиция след втората половина на XVIII век, както и доказването на съществуването на устойчива графико-правописна традиция, проследена в нейната приемственост и развитие. Не по-малко значение има и изясняването на връзките между книжовната традиция на българите католици в южните български земи и тази на банатските българи, като чрез богат езиков материал убедително се защитава тезата за тяхната принадлежност към едно общо културно и книжовно наследство.

Монографията има принос и по отношение на историята на българския книжовен език. Представените наблюдения върху графиката, правописа, фонетиката и лексиката разширяват представите за книжовните процеси през XVIII и XIX век и показват, че католическата книжовна традиция следва да бъде разглеждана като съществена част от цялостното развитие на новобългарската писмена култура. По този начин трудът допринася за преодоляване на традиционното периферно възприемане на тази книжнина

и аргументира необходимостта тя да бъде включвана пълноценно в общата история на българската книжовност.

Съществено достойнство на монографията е и стремежът към балансиран научни изводи. Авторката избягва категорични заключения там, където изворовият материал не позволява подобна категоричност, като последователно аргументира всяка своя теза чрез конкретни текстови свидетелства. Това придава на изследването висока степен на научна достоверност и го превръща в надеждна основа за бъдещи изследвания върху книжнината на българите католици.

В своята цялост монографията представлява оригинално и задълбочено научно изследване, което съществено обогатява познанията за книжовната традиция на българите католици и убедително разкрива нейното място в историята на българската писмена култура. Чрез богатия фактически материал, прецизния езиков анализ и аргументираните научни обобщения трудът се нарежда сред значимите съвременни изследвания, посветени на българската възрожденска книжовност и историческото развитие на българския език. Предложените наблюдения и изводи имат потенциал да се превърнат в отправна точка за бъдещи проучвания както върху книжовното наследство на българите католици, така и върху процесите на формиране и развитие на българската книжовна традиция през XVIII и XIX век.

2. Абаджиева, М. Ръкописният българско-италиански речник на отец Маурицио от 1845 г. София: Симолини, 2020, 328 с. ISBN 978-619-7265-91-0. <https://www.academia.edu/49024171>

Това е второто изследване, което е представила за участието си в конкурса д-р Абаджиева. Монографията представя пълния текст на най-ранно запазения и открит до този момент българско-италиански ръкописен речник, написан в основната си част от католическия книжовник и мисионер отец Маурицио да Кастелацо през 1845 г. за католиците от южните български земи. И тук прави силно впечатление езиковедското задълбочено изследване, в което са открити някои от основните характеристики на ръкописа от гледна точка на неговите графико-правописни, фонетични и лексикални особености.

Речникът на отец Маурицио е разгледан не само като лексикографски труд, но и като важен исторически и културен паметник за живота на българите католици през XIX век, което е още един безспорен принос на речника.

3. Абаджиева, М., М. Цибранска-Костова. Текстове от книжнината на българите католици и банатската книжнина. Христоматия. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2026, 152 с. ISBN 978-619-245-595-8. [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(127\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(127)).

Тази христоматия ще бъде особено полезна и за работата със студентите в университетите. Подобна христоматия до момента не е събирана, а текстовете образци са разнообразни по тематика и представителни както откъм историческа специфика, така и за отделни книжовници и регионални традиции в рамките на преобладаващото религиозно направление на тази книжнина. Не може да не бъдат споменати подходите, с които двете задълбочени изследователки на българския език и неговата история

подхождат при подбора и представянето на текстовете, което прави христоматията иновативна от различни изследователски хоризонти. Обвързването на христоматията с петте заукойни молитви, записани в село Житница, също е безспорен принос, който свидетелства за присъствието на текстовете и днес в културната памет на общността.

Статиите на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева са публикувани в различни научни издания със специфичен лингвистичен профил. По-голямата част от тях насочват към нейния траен научен интерес, посветен на българската католическа литература /5/, на ръкописния българо-италиански речник на отец Маурицио, който по думите на авторката към момента е първият запазен подобен речник от епохата на Българското възраждане /4/. Интересите на изследователката към ръкописите са засвидетелствани в научна статия /6/, която представя особеностите на новооткрит ръкопис на Андреа Канова от 1845 г., творил сред българите католици през 19. век. Редом с тези научни новаторски открития авторката отделя внимание и на някои по-специфични проблеми, свързани например с методическите принципи за съставянето на христоматия с образци от книжнината на българите католици /8/.

Научните публикации, които показват установен траен интерес върху големи тематични обединения, свързани с банатските българи, българите католици и тяхната книжнина, бит, литература, култура, са най-многобройни. Именно там Магдалена Абаджиева заявява най-отчетливо и своите научни приноси. Такива примерни публикации са с номера 9, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 28, 29 и 30, които са изцяло посветени на говора на банатските българи и на различни особености, свързани с новооткрити или пък вече съществуващи паметници, които имат отношение към българските католици: в съвременен и в исторически план. Всички тези публикации далеч надхвърлят само лингвистичните измерения на въпросите, които авторката разгръща. Дълбоко разбирайки езика като част от духа и културата, тя поставя много широка рамка на търсенията си и това я отличава като разпознаваем в почерка и в подхода си анализатор, който задълбочено разгръща езиковите процеси в сложната им обвързаност с народопсихологията, бита и културата. И тук работите на Магдалена Абаджиева са написани с подчертано творчески подход, в който езикът е осмислен като сложна действителност, в която се пречупват както лингвистични, така и екстралингвистични особености. Много важна черта на изследванията ѝ, разгърнати в тези статии, е диалогът с автори, чиито предходни изследвания са основополагащи за историческата и за съвременната лингвистика. Това може би обуславя и статиите в съавторството с едно от големите имена в историята на българското езикознание, именно проф. М. Цибранска. Това обуславя и разгръщането на някои идеи, които проф. Лилия Илиева, учен от световна величина, осветли за българската история и за историята на българския език, които придават нови съвременни измерения на науката за езика.

Като отделна група бих обособил научните ѝ статии, посветени на различни от лингвистично историческите интереси. Такива например са публикациите под №7, 13, 26, които са посветени на някои по-специфични проблеми, свързани с ученическата писмена реч; свързани с някои специфични отклонения от книжовноезиковите норми в поезията; или пък свързани с употребата на няколко чужди думи в езика на младите хора.

Научните резултати, които постига д-р Абаджиева в своите изследвания, разбирани и представящи я като цялост, показват дълбочина на обобщенията; прецизна работа с ексцерпирания материал; усет към намирането на важни проблеми; обвързването на езика със сложни феномени от човешката действителност. С годините винаги малко ми е напомняла за Паисий. Тихо присъствие, което задава огромно дело. Финес и прецизност, които правят научните ѝ приноси в надежден източник за всяко бъдещо проучване, свързано с езика и не само с езика, а с бита, историята, културата и духовността. Приносът ѝ към българското езикознание е безспорен и не може да бъде измерен с една научна степен или с едно научно звание, защото те трудно могат да поберат мащабите на новооткритите от нея текстове; на анализите и на събираческата ѝ мисия.

Научни приноси

От направения кратък обзор на основните научни интереси на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева могат да бъдат направени следните обобщения:

1. Като стъпва с уважение върху съществуващата литература, авторката развива темата за българската католическа книжнина с важни, нови и незаобиколими факти, подплатени с открития, които правят историческата лингвистика наука с национално и не само национално значение;
2. Умението за работа с ръкописи поставя авторката сред онези имена на български лингвисти, които са оставили незаличими следи в българското езикознание;
3. Осмислянето на езика като мощен инструмент и като идентификационен белег в контекста на духовността, културата, бита, историята и съвременното очертават научния профил на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева едновременно като специалист, чийто поглед анализира историческите особености на българския език, но в същото време като буден филолог тя поставя в основата на своите научни търсения и проблеми от съвременното му състояние.
4. Приносите на д-р Абаджиева могат да бъдат обобщени в няколко основни направления. Тези приноси са теоретични, но в същото време са практически и приложни, защото развиват по същество историческото направление на българската лингвистика, като търсят диалог и примиряват синхронията и диахронията в името на обективния езиков анализ.

Цитирания и научен отзвук

Магдалена Абаджиева многократно надхвърля националните минимални изисквания за цитиране на научните трудове на кандидата. Нейните приноси във важни и специфични въпроси я превръщат в незаобиколим фактор при разработването на теми, е и свързани с българските католици и книжнината им. Научната общност разпознава тези трудове, чете ги с интерес и се позовава на изводите, направени в тях. Не мога да не отбележа изключителната прецизност, която е характерна изобщо за д-р Абаджиева не само в работата с текстове, при представянето на цитираните от нея източници, но и при подредбата на статиите с оглед на индексиранияте списания. Библиографската ѝ култура по темите, които разработва, я представят, от една страна, като коректен към предходните научни достижения колега, а от друга страна, като колега, който не пропуска дори някои съвсем специализирани изисквания.

Със същия професионализъм тя подхожда и при разработването и осъществяването на научни проекти. Към списъка с проектната дейност, който е приложила гл. ас. Абаджиева, подхождам с уважение и само мога да потвърдя, че всяка дейност – от формулирането на темата до написването на проекта и до отстояването на научните му приноси са извършени професионално и с отношение на обич към материята, която разработват д-р Абаджиева и колегите от екипа ѝ. Като завършен филолог езиковед се очертава и в редакторската си работа. Тук мога да отбележа един специален брой на списание „Българска реч“, който под нейно ръководство излезе изключително сполучливо. Тук мога да коментирам и преките си наблюдения от участията ѝ в научни форуми: семинари и конференции на национално и на европейско равнище. Навсякъде, където защитава името си и името на институцията, в която работи, гл. ас. д-р Абаджиева е знак за висок професионализъм. За най-висок професионализъм.

Критични бележки

Нямам критични бележки към научната дейност на гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева. Познавам я като изключително сърцат езиковед, ерудиран учен, отзивчив колега. Познавам я и като блестящ лектор по исторически и съвременни проблеми на езика ни, които е представяла по време на лекции пред студентите българисти и историци от Софийския университет.

Заклучение

В заключение съм категоричен, че гл. ас. д-р Магдалена Абаджиева от Секцията по история на българския език към Института за български език „Проф. д-р Любомир Андрейчин“ многократно надхвърля изискванията на Закона за академичното развитие и академичния състав да заеме длъжността „доцент“. Аз гласувам убедително да бъде избрана ЗА заемането на тази длъжност, а Научният съвет на Института за български език да утвърди избора ѝ, защото в нейно лице ще има в състава си един съвременен ерудиран езиковед, който през достойнствата на своя труд, ще представя у нас и по света постиженията на институцията.

07.08.2026 г.

Гр. София

Проф. д-р Владислав Миланов

Катедра по български език

на СУ „Свети Климент Охридски“